

2. Михайлюк Ю. В. Формирование коммуникативной компетентности у студентов медицинского вуза (теоретические и практические аспекты) : учеб.- метод. пособие / Ю. В. Михайлюк, В. А. Хриптович, В. А. Манулик. – Минск: БГМУ, 2015. – 68 с.
3. Особливості психологічного аспекту роботи медиків первинного контакту при наданні паліативної допомоги пацієнту та його родині / Л. Ф. Матюха, Н. В. Медведовська, Л. Г. Матвієць // Реабілітація та паліатив. медицина. - 2018. - № 1. - С. 24-30.
4. Філоненко М. М. Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря: монографія / М. М. Філоненко. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 334 с.
5. Щербан Т. Д. Критерії продуктивності спілкування / Т. Д. Щербан // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименко, Л. М. Карамушки. – К., 2003. – Т. V. – С. 309 – 315.

References

1. Zasekina L.V., Pastrik T. V., (2020). Osnovi psikhologii ta mizhosobove spilkuvannya: navchalnii posibnik (VNZ I—III r. a.) [Fundamentals of psychology and interpersonal communication: a textbook (university I-III r. a.)]. 2nd ed. Kiev; All-Ukrainian specialized publication Medicine, 216 p.
2. Mikhailiuk Yu.V., Khriptovich, V.A., Manulik V.A., (2015). Formirovanie kommunikativnoi kompetentnosti u studentov meditsinskogo vuza (teoreticheskie i prakticheskie aspekti) [Formation of communicative competence in students of a medical university (theoretical and practical aspects) : educational.- method. allowance]. Minsk: BSMU, 68 p.
3. Matyukha L. F., Medvedovska N. V., Matviets L. G., (2018). Osoblivosti psikhologichnogo aspektu roboti medikov pervinnogo kontaktu pri nadanni paliativnoi dopomogi patsientu ta yogo rodini [Special psychological aspect of the work of doctors in the first contact with the basis of paliative assistance to the patient and the same motherland] Rehabilitation and paliative. Medicine. No.1, 24-30 p.
5. Filonenko M. M.. (2015). Psikhologiya osobistisnogo stanovlennya maibutnogo likarya: monografiya [Psychology of the Special Situation of the May Patient: Monography]. Kiev: Center for Education and Literature, 334 p.
6. Shcherban T. D., (2003). Kriterii produktivnosti spilkuvannya [Criteria for productivity]. Actual problems of psychology : zb. Sciences. Pr. In-tu psikhologii im. G. S. Kostyuka, ed. S. D. Maksimenko, L. M. Karamushki. Kiev, 309-315 pp.

УДК 378.147:33:17.022.1-053.67(045)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЕКОНОМІСТІВ

Щербан Т. Д., Лемак О. І., Данканич А. А.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF THE VALUES FORMATION IN THE PROCESS OF TRAINING ECONOMISTS

Shcherban Tetiana, Lemak Oksana, Dankanych Andrii

У статті досліджено психолого-педагогічні особливості розвитку ціннісного компоненту майбутніх економістів-менеджерів. Реалізація мети дослідження передбачає проведення діагностування за методикою дослідження цінностей особистості Ш. Шварца. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що студенти першого курсу економічних спеціальностей демонструють зовнішню орієнтацію на професійне прогнозування, при цьому, студенти випускних курсів орієнтовані на традиційність та, в

певному сенсі, на уникнення самотійного прийняття рішень.

Ключові слова: психологічна готовність, професійне прогнозування, професійна самоідентифікація, самореалізація.

Today, an increasing number of graduates of economic specialties of higher educational institutions are involved in management, where the effective solution of various organizational and management tasks depends on both the economic and psychological effects of decisions. The analysis of many psychological works showed that professional forecasting plays a very important role in management activities, and the level of development of forecasting skills is one of the necessary indicators of the success of a manager's performance of management functions. The purpose of our research is to study the psychological and pedagogical features of the development of the value component of future economists-managers.

The realization of this goal involves diagnosis according to Sh. Shvarts' method of studying the values of the individual. The specified questionnaire is based on the position that the determining meaningful aspect of the formation of values is the motivational goals of the individual.

Summarizing the results of the study, the following can be stated. First-year students of economic specialties demonstrate an external orientation to professional forecasting, while graduate students are oriented to traditionalism and, in a certain sense, to avoiding independent decision-making.

The low level of feeling of social support from the immediate environment among first-year students is noteworthy. Based on this, we can talk about increased sensitivity to the current situation, its understanding, determination of the personal significance of the demands, and the search for adequate strategies to overcome them. During this period, the consciousness of belonging to this environment is formed, identification with the environment requires a high sense of trust in it, awareness of one's own participation and influence on events, conviction that the development of events will meet the expectations of the individual.

Adherents of traditions, in matters of professional self-determination, will mostly be guided by authoritative conclusions and guidelines and avoid the possibility of independently searching for personal ways of achieving professional self-identification.

Key words: *psychological readiness, professional forecasting, professional self-identification, self-realization.*

Постановка проблеми. Кардинально-кризова ситуація в Україні, детермінована війною з росією, висуває підвищені вимоги до якості професійної підготовки майбутнього фахівця економічного профілю. Сьогодні дедалі більша кількість випускників економічних спеціальностей вищих навчальних закладів залучається до управління, де ефективно вирішення різноманітних організаційно-управлінських задач залежить як від економічних, так і психологічних ефектів рішень.

Головним критерієм якісного професійного навчання майбутніх фахівців є психологічна готовність до практичної професійної діяльності [1; 2; 3; 4; 5]. Узагальнюючи сучасні вивчення різноманітних індивідуальних чинників успішного професійного навчання все частіше акцентується увага дослідників на орієнтирах прогнозування професійної діяльності майбутнього спеціаліста, що дає змогу формувати і самопроектувати життя, і власну фахову позицію.

Аналіз багатьох психологічних праць показав, що професійне прогнозування відіграє дуже важливу роль в управлінській діяльності, а рівень розвитку прогностичних вмій є одним з необхідних показників успішності виконання менеджером управлінських функцій [6; 7; 8; 9; 10]. Враховуючи положення, що процес професійного становлення особистості повинен розглядатися з урахуванням специфіки професійної сфери, до якої вона належить, то проектуванню на об'єкт професійної діяльності особистісних властивостей та здібностей майбутнього менеджера відводиться домінуюча роль у його ефективній самореалізації.

Професійна самоідентифікація економіста-управлінця виражається передусім в тому, щоб швидко продумувати та реалізовувати необхідні фахові рішення у складних соціальних умовах. Однак слід мати на увазі, що формування фахового проєктування, що складає основу професійної компетентності особистості, повинно враховувати період навчання у закладі вищої освіти.

Формування професійних прогнозів, виступаючи ціннісною детермінантою, формує вибірковість сприйняття світу та направленість поведінки людини, беручи за основу особистісні цінності. Аналіз теоретичного дослідження проблеми дає можливість виокремити наступні компоненти професійної прогнозування: ціннісний, мотиваційний, емоційний і поведінковий. Метою нашого дослідження є вивчення психолого-педагогічних особливостей розвитку ціннісного компоненту майбутніх економістів-менеджерів.

Результати дослідження. Реалізація даної мети передбачає проведення діагностування за методикою дослідження цінностей особистості Ш. Шварца. Зазначений опитувальник ґрунтується на положенні, що визначальним смисловим аспектом формування цінностей - є мотиваційні цілі особистості. З цієї причини автор згрупував цінності в типи відповідно до їх узагальнення.

Діагностичне дослідження проведено на базі Мукачівського державного університету. Вибірку дослідження склали 100 студентів економічних спеціальностей (55 студентів 1 курсу бакалаврату, 45 студентів 2 курсу магістратури).

Отримані середні показники для студентів економічних спеціальностей представлено в таблиці 1 на рівні нормативних ідеалів.

Таблиця 1

Середні показники значення цінностей на рівні нормативних ідеалів студентів економічних спеціальностей

Типи цінностей	Середні показники значущості типів			Стандартне відхилення	
	1-й курс бакалавр	2-й курс магістр	Вся вибірка	1-й курс бакалавр	2-й курс магістр
Конформність	3,51	3,77	3,64	0,79	1,31
Традиції	2,76	2,60	2,68	1,10	1,07
Доброта	4,54	4,06	4,31	0,85	1,10
Універсалізм	3,39	3,21	3,30	0,81	0,96
Самостійність	4,15	3,97	4,06	0,70	1,02
Стимуляція	3,02	2,90	2,97	1,37	1,08
Гедонізм	3,29	3,55	3,42	1,09	1,12
Досягнення	4,73	5,23	4,99	0,55	0,53
Влада	3,25	3,59	3,42	0,76	1,60

У процесі порівняння отриманих середніх показників із нормами не виявлено істотних відмінностей. Звернемо увагу на те, що такі показники, як «Конформність» – $X_{\text{сеп}}=3,51$ ($\sigma=0,80$), «Доброта» – $X_{\text{сеп}}=4,54$ ($\sigma=0,84$), «Самостійність» – $X_{\text{сеп}}=4,15$ ($\sigma=0,71$), «Досягнення» – $X_{\text{сеп}}=4,73$ ($\sigma=0,52$), розташовуються у просторі життєво важливих ціннісних пріоритетів досліджуваної вибірки. Це ядро формує «канву професійного розвитку» та визначає певну поведінкову структуру студентів-першокурсників економічних спеціальностей.

Показники за шкалою «Стимуляція» – $X_{\text{сеп}}=3,02$ ($\sigma=1,36$) та «Традиції» – $X_{\text{сеп}}=2,76$ ($\sigma=1,11$) мають, 9 та 10 ранг і, таким чином, зрівноважують один одного, незалежно щодо розподілу до різних груп («Відкритість до змін» та «Консерватизм»). Отримані результати потрібно розглядати в контексті недостатньої сформованості професійних уявлень досліджуваних як ціннісних феноменів, які слугують ядром як успіху, так і професійного самовизначення.

Отримані ранги цінностей студентів-магістрів практично тотожні відповідним рангам для студентів-першокурсників. Отримані дані також вказують на наявність певної кількості студентів, які переосмислюють власні нормативні ідеали. Це стосується, насамперед, показників шкал «Досягнення» – $X_{\text{сеп}}=5,23$ ($\sigma=0,53$) та «Влада» – $X_{\text{сеп}}=3,59$ ($\sigma=1,60$), що в цілому значно перевищують нормативні значення. Однак при трактуванні змісту зазначених шкал варто враховувати їх співвідношення з іншими шкалами, які (окрім «Гедонізму» – $X_{\text{сеп}}=3,55$ ($\sigma=1,12$) і «Конформності» – $X_{\text{сеп}}=3,77$ ($\sigma=1,31$)) отримали занижені, стосовно нормативних, показники. Це свідчить про те, що група цінностей «Самовезвеличення» вступає у «конфлікт» з іншими групами цінностей, а це у свою чергу, означає, що модель «Я успішний у професії» пояснюється через результати досягнень та влади.

Певну направленість здійснюють і інструментальні цінності, тобто цінності на рівні індивідуальних пріоритетів. Так, у студентів першого курсу спостерігається зовнішня орієнтація на професійне самовдосконалення (відповідно й ідентичність прагне набути зовнішнього лоску, а не змісту). Професійна самоідентифікація з такими факторами, як: соціальне визнання, відчуття задоволення життям та потреба в афіліації. Зі свого боку, студенти випускних курсів орієнтовані на традиційність та, в певному сенсі, на уникнення самостійного прийняття рішень.

Оскільки сфера економічної управлінської діяльності потребує від фахівців таких якостей, як чіткість, визначеність, то переважна орієнтація на зовнішні атрибути сприяє виникненню дисбалансу в орієнтирах щодо якісного професійного зросту. Так, студенти, які орієнтуються на «суспільну моду» в поглядах на професійність, будуть піддаватись постійним сумнівам та переглядам інтернальних цінностей, що не дає можливості набути цілісності та довершеності бажаному образу професіонала.

Висновки. Аналіз отриманих даних показав наступне.

Студенти першого курсу економічних спеціальностей демонструють зовнішню орієнтацію на професійне прогнозування. Констатовано особливості професійної самоідентифікації: соціальне визнання, відчуття задоволення життям та потреба в афіліації. Зі свого боку, студенти випускних курсів орієнтовані на традиційність та, в певному сенсі, на уникнення самостійного прийняття рішень.

Звертає на себе увагу низький рівень відчуття соціальної підтримки з боку найближчого оточення у студентів-першокурсників. Це можна пояснити змістом первинного етапу адаптації студентів до нових умов діяльності в навчальному середовищі. У цей період відбувається формування нової соціальної ролі студента, сприйняття себе та оточуючих як елементів нової соціальної середовища.

Виходячи з цього, можна говорити про підвищену чутливість до актуальної ситуації, її осмислення, визначення особистісної значущості поставлених вимог, пошуку адекватних стратегій їх подолання. Формується в цей період свідомість приналежності до цього середовища, ідентифікація з середовищем вимагає високого почуття довіри до неї, усвідомлення власної участі і впливу на події, переконання в тому, що розвиток подій буде відповідати очікуванням індивіда.

Прихильники традицій, в питаннях професійного самовизначення, здебільшого, будуть керуватись авторитетними висновками, настановленнями та уникати можливості самостійного пошуку особистих шляхів досягнення професійної самоідентифікації. Однак

варто пам'ятати, що надмірна обережність в питаннях професіоналізму, може стати на заваді таким важливим якостям як креативність та ініціативність в освоєнні нових горизонтів.

Список використаних джерел

1. Щербан, Т. Д. Психологічний супровід студентів економічного спрямування у професійно-освітній діяльності / Т. Д. Щербан // Психологічне забезпечення професіогенезу фахівців торгівлі і сфери послуг : монографія / за заг. ред. М.С. Корольчука. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2021. – С.61-88
2. Щербан, Т. Д. Психологічна стійкість у професійній діяльності економістів / Т. Д. Щербан, В. В. Гоблик // Международный научный журнал : сборник научных трудов. – Киев, 2015. – Вып. 9. – С.186-189.
3. Бабкова-Пилипенко Н. П. Особливості професійної підготовки економістів в університетах Великої Британії та України / Н. П. Бабкова-Пилипенко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Педагогіка, 2012. – Т. 199. – Вип. 187. – С. 76–80.
7. Беньковська Н. Б. Порівняльний аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо підготовки економістів у вищих навчальних закладах / Н. Б. Беньковська // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія, 2016. – № 2. – С. 146–151.
8. Задорожна Н. Формування комунікативної компетентності у професійній підготовці економістів / Н. Задорожна // Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 2013. – Вип. 3–4. – С. 75–78.
9. Бичок А. В. Інтерактивні технології в професійній підготовці економістів у Німеччині / А. В. Бичок // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки, 2016. – Вип. 72 (1). – С. 7–11.
10. Дзюба Г. І. Професійна підготовка майбутніх економістів в Україні і Німеччині: загальні тенденції і відмінності / Г. І. Дзюба // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія, 2015. – Вип. 220. – С. 20–26.
11. Костенко Р. В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх економістів до роботи на валютному ринку / Р. В. Костенко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, 2012. – № 7–8. – С. 197–209.
12. Лойко Д. М. Креативна концепція навчання при підготовці економістів в умовах інтеграції до ЄС / Д. М. Лойко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки, 2015. – № 5. – С. 61–70.
13. Наугольникова О. М. Система професійної підготовки майбутніх економістів у США / О. М. Наугольникова // Педагогіка та психологія, 2016. – Вип. 52. – С. 291–301.

References

1. Shcherban, T. D. (2021), *Psykhologichnyi suprovid studentiv ekonomichnoho spriamuvannia u profesiino-osvitnii diialnosti* [Psychological support of economics students in professional and educational activities], *Psykhologichne zabezpechennia profesiohenezu fakhivtsiv torhivli i sfery posluh : monohrafiia / za zah. red. M.S. Korolchuka*. – K. : Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet, pp. 61-88
2. Shcherban, T. D., Hoblyk V. V. (2015), *Psykhologichna stiikist u profesiinii diialnosti ekonomistiv* [Psychological stability in the professional activity of economists], *Mizhнародni naukovyi zhurnal: zbirnyk naukovykh prats*. – Kyiv., – Vyp. 9, pp.186-189.
3. Babkova-Pylypenko, N. P. (2012), *Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky ekonomistiv v*

- universytetakh Velykoi Brytanii ta Ukrainy [Peculiarities of the professional training of economists in the universities of Great Britain and Ukraine], *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «KyievoMohylianska akademii»*. Serii: Pedagogika.. T. 199. Vyp. 187, pp. 76–80.
14. Benkovska, N. B. (2016), Porivnialnyi analiz svitovoho ta vitchyznianoho dosvidu shchodo pidhotovky ekonomistiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Comparative analysis of world and domestic experience in training economists in higher educational institutions], *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii : Pedagogika i psykholohiia*. № 2, pp. 146–151.
  15. Zadorozhna, N. (2013), Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti u profesiinii pidhotovtsi ekonomistiv [Formation of communicative competence in professional training of economists], *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*. Vyp. 3–4, pp. 75–78.
  16. Bychok, A. V. (2016), Interaktyvni tekhnologii v profesiinii pidhotovtsi ekonomistiv u Nimechchyni [Interactive technologies in professional training of economists in Germany], *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Pedagogichni nauky*. Vyp. 72 (1), pp. 7–11.
  17. Dziuba, H. I. (2015), Profesiina pidhotovka maibutnikh ekonomistiv v Ukraini i Nimechchyni: zahalni tendentsii i vidminnosti [Professional training of future economists in Ukraine and Germany: general trends and differences], *Naukovyi visnyk Natsionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Pedagogika, psykholohiia, filosofii*.. Vyp. 220, pp. 20–26.
  18. Kostenko, R. V. (2012), Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh ekonomistiv do roboty na valiutnomu rynku [A competent approach in the professional training of future economists to work on the foreign exchange market], *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnogo pedagogichnogo universytetu im. K. D. Ushynskoho*. № 7–8, pp. 197–209.
  19. Loiko, D. M. (2015), Kreatyvna kontsepsiia navchannia pry pidhotovtsi ekonomistiv v umovakh intehtatsii do YeS [A creative concept of education in the preparation of economists in the conditions of integration into the EU], *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu tekhnologii ta dyzainu. Serii: Ekonomichni nauky*.. № 5, pp. 61–70.
  20. Nauholnykova, O. M. (2016), Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh ekonomistiv u SShA [System of professional training of future economists in the USA], *Pedagogika ta psykholohiia*.. Vyp. 52, pp. 291–301.

УДК 316.454.52:378.091.212(045)

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ СПІЛКУВАННЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Щербан Т. Д., Самойлов О. С., Антоник Є. М.

FEATURES OF INTERNET COMMUNICATION OF MODERN STUDENTS

Shcherban Tetiana, Samoilo Oleksiy, Antonyk Evgenii

У статті розглянуто особливості спілкування студентів у мережі Інтернет. Доведено, що специфіку інтернет-спілкування складають наступні його характеристики: розмитість, анонімність, безпека, прихованість, різноманітність партнерів спілкування. Такі особливості дозволяють констатувати, що мережа Інтернет є простором (віртуальним) в якому більшість поведінкових реакцій людини у більшості детермінується особистісними змінними. Важливим у процесі інтернет-спілкування є взаєморозуміння. Активізація взаємодії студента з інноваційними комп'ютерними технологіями стверджує,

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>